

R. E. Nirvi 75-vuotias

Kuva: Topi Ikäläinen

Joulukuun 16:ntena täytti 75 vuotta entinen Helsingin yliopiston suomen kielen henkilökohtainen ylimääräinen professori Ruben Erik Nirvi. Hänen 60-vuotispäiväkseen ilmestyi *Virittäjässä* 1965 Eino Leskisen katsaus Nirvin siihenastiseen elämäntyöhön.

Nyt viisitoista vuotta myöhemmin on nähtävissä, että Nirvin vireä toiminta suomen ja sen lähisukukielten tutkijana jatkuu yhä. Eläkkeellekin hän lähti professorin virastaan vasta 67-vuotispäivänään 16. 12. 1972. Sekään päivä ei ollut

toimeton, sillä Nirvin osaksi sattui — tai oli satutettu — vastaväittäjän tehtävä. Tarkastettavana oli allekirjoittaneen väitöskirja »Kainuun murteiden äännehistoria I».

60-vuotispäivänsä jälkeen Nirvi on julkaissut kaksi suurta sanakirjaa ja useita merkittäviä artikkeleita. Vuonna 1971 ilmestyi 730-sivuinen »Inkeröismurteiden sanakirja». Inkeröismurteiden sanastukseen oli ryhdytty 1930-luvulla Lauri Ketusen aloitteesta. Nirvi itse oli kerännyt inkeröismurteiden sanastoa vuodesta 1944 vuoteen 1969, joten sanakirjan valmistuminen oli hänen osaltaan pitkäaikaisen työn päätös. Inkeröismurteiden sanakirja täyttää oivalla tavalla »Karjalan kielen sanakirjan» ja suomen murteiden sanakirjan väliin jäävän aukon, koska kumpikaan näistä ei ole laskenut inkeröismurteita työalaansa kuuluvaksi.

Vuosina 1933—37 Nirvi oli kerännyt Kiihtelysvaaran murteen suursanaston, joka yleisen käsityksen mukaan on yksi parhaista pitäjänsanastoistamme. Eläkkeelle jäätyään hän ryhtyi järjestelemään Kiihtelysvaaran sanakokoelmaansa julkaisukuntoon, kun hankkeen kustantajaksi oli lupautunut Karjalaisen Kulttuurin Edistämisseuran. »Kiihtelysvaaran murteen sanakirjan» ensimmäinen osa ilmestyi syksyllä 1974. Nyt tämä yli 2500 offsetsivua ja kymmenen nidosta käsittävä sanakirja on toimitustyön osalta valmis, mutta kolme viimeistä nidosta ovat vielä painamatta. Kiihtelysvaaran murteen sanakirja on suomen kielen alalta toistaiseksi ainoa pitäjänmurteen sanakirja.

Se voittaa yhdessä suhteessa kaikki suomen kielen sanakirjat: sanojen käyttöyhteys — niin tilanne- kuin kielikon-teksti — on ilmaistu tarkemmin kuin missään muualla. Tällaiseen ei tietenkään ole yleiskieltä tai laajoja murrealueita koskevissa leksikoissa varaakaan, sillä niissä on suurempi abstrahointi jo aineiston karsinnan takia välttämätöntä. Mutta tässä suhteessa Kiihtelysvaaran murteen sanakirja ilmentää varmasti myös tekijänsä näkemystä. Juuri Kiihtelysvaaran vuosinaan Nirvi (ks. Vir. 1936 s. 24—45, Vir. 1937 s. 45—58, Sanankieltoja s. 7—8) rupesti kiinnittämään erityistä huomiota siihen, miten ratkaisevasti sanan valinta riippui kulloisestakin käyttötilanteesta. Tämä havainto antoi suunnan Nirvin tutkijanuralle: hänestä tuli sanankieltojen ja synonyymien selvittelijä. Vuonna 1944 ilmestynyt väitöskirja »Sanankieltoja ja niihin liittyviä kielenilmiöitä itämerensuomalaisissa kielissä» ja vuodelta 1952 oleva »Synonyymitutkimuksia sukulaisnimistön alalta» ovat perusoivalluksiltaan klassista sanaston-tutkimusta. Eufemismien ja synonyymien aihepiiriin kuuluu Nirvin myöhäistöistä hänen Tallinnan fennougristikongressissa 1970 pitämänsä esitelmä »Semanttisesta jakautumisesta kuoleman sanakentässä».

Nirvin tuoreimmassa artikkelituotannossa ovat keskeisellä sijalla sanahistorialliset työt. Uusia etymologioita esittäessään hän käyttää jo ennen koeteltuja aseitaan: asiataustaa ja merkityskenttiä huolellisesti erittelemällä ja merkitysparalleleja etsien tutkija päätyy useimmiten vakuuttavaan tai ainakin mahdolliseen tulokseen. Artikkelissaan »Peta, peto ja hukka» (Vir. 1976) Nirvi pitää mahdollisena, että *peto* olisi venäläinen laina. Samoin kirjoituksessaan »Pahat virmat» (SUST 145, 1968) hän esittää *virma*-sanalle — tosin epävarmana — venäläisen etymologian. Artikkelissaan »Muuan keskiaikaista perinnettä kuva-televa sanaperhe» (Juhlakirja Paavo Siron täyttäessä 60 vuotta, 1969) Nirvi

palaa jo Virittäjässä 1946 käsittelemään *santti* (< lat. *sanctus*) -sanaan ja osoittaa vakuuttavasti, että adjektiivi *säntillinen* on samaa pesyettä.

Suomen *täsmä*-sanueesta Nirvi on kirjoittanut sekä suomeksi (Suomi 111:1, 1964) että saksaksi (Studia Fennica XIII, 1967). Hän osoittaa, että *täsmä* ja *täsmällinen* -sanojen takana on venäjän 'kudottua nauhaa' merkitsevä sana. Venäjä puolestaan on saanut sanan jostakin turkkilaiskielestä. Samanlainen kulkuri on itäsuomalais-karjalainen *santala* ~ *santalo* 'paksusta langasta kudottu verkon paulan viereinen silmäriivi ym.', josta Nirvi julkaisi 1973 tutkielman Finnisch-ugrische Forschungenissa. Kyseessä on taaskin venäjältä saatu laina, alkuaan 'väriä' merkitsevä sana, joka on kulkeutunut venäjäänkin idempää. Sanakulkureita *täsmä* ja *santala* käsittelevät artikkelit kuuluvat metodisesti Nirvin parhaimpiin. Suomen kielen etymologisessa sanakirjassa Nirvin työn jälki näkyy monissa kohdin, mutta *santala*-artikkeliin hänen kirjoituksensa ei ehtinyt vaikuttaa. Kirjoituksessaan »Vesi-Risto, vieristä ja veserista» (SUST 150, 1973) Nirvi pohtii karjalankielistä 'loppiaisen' nimitystä *vieristä* ja sen variantteja ja päätyy siihen, että muoto *vieristä* on syntynyt yhdyssanasta *veden + *rista* 'vedenristi'. Artikkelissaan »Miemo-kantaiset adverbit ja paikannimet» (Neuvostoliittoinstituutin vuosikirja 25, 1977) Nirvi esittää itäsuomalaisille *olla miemossa* 'tainnoksissa' jne. -adverbeille venäläisen etymologian ja selittää toisaalta hämäläis-satakuntalaiset *Miemoi*, *Miemala* -nimet henkilönnimipohjaisiksi. Kyseinen henkilönnimi taas lienee sama kuin 1200-luvulta tunnettu virolainen Meme, jonka pohjana on 'mykkää' merkitsevä lätiläinen laina-appellatiivi.

Sanahistorian lisäksi Nirvi on viimeaikaisissa artikkeleissaan käsitellyt Inkerin murteita ja kielioloja. Tähän aihepiiriin kuuluvat kirjoitukset »Siperian inkeriläisten murteesta ja alkuperästä» (Kotiseutu 1972), »Soikkolan äyrämoiset» (KSVK 58, 1978) ja »Soikkolan äyrä-

möismurteesta» (Vir. 1978).

Ruben Nirvin elämäntyö on ehyt ja tutkijanura hyvin johdonmukainen ja nyt jo harvinaisen pitkäkin: hänen ensimmäinen tieteellinen julkaisunsa, »Suis-tamon keskusmurteen vokalismi», ilmestyi 1932, lähes puoli vuosisataa sitten. Jälkeenpäin ei voi olla näkemättä, miten ratkaisevasti pitkäaikainen kenttätyö on vaikuttanut hänen tutkimuksiinsa: käyttötilanteen merkitys sanan valintaan saattoi kirkastua tällä tavoin vain todellisissa käyttötilanteissa. Täten keruu oli myös tieteellistä opiskelua; sanalippujen lisäksi se tuotti teoreettisia oivalluksia, jotka näkyvät kokonaisten kirjojen johtomotiiiveina. Näinä aikoina, jolloin taas autonominen lingvistiikka näyttää yhä useammasta tutkijasta yksinään riittämättömältä, on Suomessakin syntymässä sosiolingvistisiä, psykolingvistisiä ja pragmaattisia koulukuntia. Nämä voisivat saada virikkeitä Nirvin sanankieltoja, eufemismia ja synonyymi-ilmioita käsittelevistä töistä, sillä hänen tutkimuksissaan sosiaalipsykologinen käyttötilanne ja kielenulkoinen kulttuurikonteksti ovat aina vankasti mukana.

V. 1973 Ruben Nirvi kutsuttiin Kotikielen Seuran kunniajäseneksi. Hänen 75-vuotispäivänään seura ja sen äänenkannattaja Virittäjä esittävät ystävälleen lämpimät kiitokset arvokkaasta työstä ja toivottavat hänelle kaikkea hyvää, myös työvirettä kesken olevien suunnitelmien toteuttamiseksi.

Alpo Räisänen